

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА КУЛЬТУРОЛОГІЇ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

*ДО 30-Ї РІЧНИЦІ
МАРІУПОЛЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ*

ФЕНОМЕН КУЛЬТУРИ ПОСТГЛОБАЛІЗМУ

Збірник матеріалів
І Міжнародної науково-практичної конференції

27 листопада 2020 року

Частина I

За загальною редакцією
доктора культурології, професора,
завідувача кафедри культурології та інформаційної діяльності
Ю. С. Сабадаш

Маріуполь
2020

Редакційна колегія:

Ю. С. Сабадаш, доктор культурології, професор (голова),
С. В. Янковський, кандидат філософських наук, доцент.

Затверджено на засіданні кафедри культурології та інформаційної діяльності
(протокол № 7 від 15.12.2020)

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет вченою радою
історичного факультету Маріупольського державного університету
(протокол № 5 від 16.12.2020)

Ф 42

Феномен культури постглобалізму : зб. мат. I Міжнар. наук.-практ. конф.,
м. Маріуполь, 27 листопада 2020 р. : у 2 ч. / Маріуп. держ. ун-т ;
гол. ред. Ю. С. Сабадаш ; упоряд. С. Янковський ; техн. ред. О.В. Дейниченко.
– Маріуполь : МДУ, 2020. – Ч. I. – 312 с.

Збірник містить матеріали I міжнародної науково-практичної конференції
«Феномен культури постглобалізму», яка відбулася 27 листопада 2020 року в
Маріупольському державному університеті з ініціативи кафедри культурології
та інформаційної діяльності. В конференції взяли участь науковці з України,
Білорусі, Греції, Італії, Об'єднаного Королівства, Китаю, Франції.

Видання адресоване науковцям, викладачам, аспірантам та студентам, а
також усім, хто цікавиться сучасними проблемами розвитку бібліотек і
бібліотечної справи в країні.

Відповідальність за зміст, достовірність, оригінальність поданих матеріалів
несуть автори, опублікованих у збірнику доповідей

© Автори тез, 2020
© МДУ, 2020

// 8 Всеукр. наук. конф. «Історичне краєзнавство і культура». — Київ-Харків: Рідний край. — 1997. — Ч. 2. — С. 36–38.

2. Дегтеренко А. М. Етномовна компетенція, діяльність та орієнтація територіальних громад Українського Північного Приазов'я: бути чи не бути... / А. М. Дегтеренко // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф.Кураса НАН України. — К., 2008. — Вип. 41. (підсерія «Курасівські читання»). — С. 182–186.

3. Дегтеренко А. М. Етнонаціональний аспект життєдіяльності територіальних громад Українського Північного Приазов'я (політологічний вимір) [Текст]: монографія / А. М. Дегтеренко. — Маріуполь: [б. и.], 2008. — 208 с.

УДК 930.85(477)"16"

Ю. М. Нікольченко
/ м. Маріуполь /

СОЦИНІАНИ В УКРАЇНІ (ДО 500-РІЧЧЯ РЕФОРМАЦІЇ)

У доповіді йдеться про діяльність социніан на українських теренах у контексті поширення ідей Реформації в Європі.

У сучасній українській історіографії це питання знайшло відображення у наукових студіях М. Довбищенка [1], Я. Ісаєвича [2], В. Любашенко [3; 4], В. Ульяновського [5], Н. Яковенко [6] та інших.

З другої чверті XVI ст. ряд країн Європи став ареною Реформації — соціально-політичного та релігійного руху, під гаслами якого розгорталися Селянська війна у Німеччині, національно-визвольна боротьба у Нідерландах, Чехії, Угорщині, відбувалися глибокі політичні зміни у Франції, Швейцарії, Швеції, революції в Англії та Нідерландах. Внаслідок Реформації з римо-католицизму вийшла низка церков (лютеранська, кальвіністська, англіканська) і сект (анабаптизм, антитринітаризм, соціанство), що отримали назву протестантських. Висунувши доктрину спасіння однією вірою, вони запропонували радикальне оновлення догматичних засад з метою наближення до духу раннього християнства, переглянули структуру і сутність церковних таїнств, відкинули авторитет церковної традиції, вважаючи єдиним джерелом Божественної істини Біблію. Протестанти надали провідну роль мирянам у церковному житті та управлінні, переосмислили функцію церкви і священства, заперечили їхню роль як посередників між людиною і Богом.

У другій половині XVI ст. протестантизм досяг українських теренів. Поширювався він переважно серед міщан німецького походження. Виявом протестантизму були деякі аспекти діяльності й програми православних братств, які у багатьох питаннях ставили цілі, подібні до тих, що їх вирішували реформаційні течії. Певний відгук в Україні мали ідеї тантитринітаріїв, погляди яких систематизував італійський вчений-гуманіст М. Сервет (1511–

1553). Антитринітарії критикували догмат про Трійцю, заперечували вчення про божественність Ісуса Христа і безсмертя душі. Їхні погляди проникали в Україну безпосередньо з країн Західної Європи, а також через Річ Посполиту, Трансільванію, Білорусь.

Однак на початку XVII ст. в антитринітарському русі взяли верх помірковані социніани – послідовники італійського гуманіста і релігійного діяча-реформатора, протестантського теолога, засновника руху социніан Фаусто Паоло Соцціні (1539–1604). Вони декларували тимчасове примирення з державою, хоч і не відмовлялися від принципового осуду нерівності. Социніани з раціоналістичних позицій критикували традиційну догматику, виступали за свободу совісті як умову морального вдосконалення людини. Популярним був серед них і гуманістичний погляд, що цінність людини визначається не її вірністю релігійним догмам, а дотриманням норм етики.

На території Речі Посполитої на початку XVII ст. громади социніан (аріан, «польських братів») зосередилися у Краківському воєводстві, у Сандомирі та Любліні, а з третього десятиріччя XVII ст. – в українських землях – Волині та західній частині Київського воєводства. Близько 1612 р. український шляхтич Ю. Чаплич-Шпанівський заснував аріанський збір (молитовний будинок) на Волині в Киселині, а його брат Мартин – у сусідньому Березьку. Ю. і М. Чапличі стали також фундаторами громад социніан у Берестечку, Галичанах, Милостові, Шпанові. До Киселина збиралися на синоди (з'їзди) социніани з усієї Волині. Він став головним центром аріанства Речі Посполитої, а в 1638–1640 рр. тут відбувалися його генеральні синоди.

Социніанська громада відкрила в 1612 р. у Киселині школу, першим ректором якої був Остап Кисіль (Євстафій Гізель), вчений еллініст, імовірний автор полемічного твору «Антапология», в якому критикувалась ідея унії православних із католиками; належав до високоосвічених людей свого часу, володів багатьма мовами. Йому також приписують переклад грецькою мовою трактату німецького католицького містика, монаха-августинця Томи (Фоми) Кемпійського (1380–1471) «Про наслідування Христу» (1416), одного з найвідоміших християнських творів.

Завдяки педагогам М. Твердохлібу, Я. Гриневичу-Гіжановському (Я. Трембіцькому) та Л. Рупневському Киселинська школа перетворилась у вищий навчальний заклад – академію, яка мала філію в Березьку (тепер – село в Рожищенському районі Волинської області). Рівень викладання був достатньо високим: класи поетики й риторики, вищий клас – вивчення філософії й теології. Вважається, що до Киселинської академії мав стосунок А. Вишоватий (1608–1678) – онук Фаусто Соцціні, один з провідних ідеологів социніанства, який у 1630-х–1640-х рр. перебував на Волині, пропагуючи перед своїми одновірцями ідеї протестантизму. Документи свідчать про те, що а академії навчалися молоді люди з різних соціальних станів. Школа була ліквідована владою Речі Посполитої у 1647 р.

Другим важливим центром соціанства в українських теренах стала Гоща (поблизу Рівного). Збір у ньому заснував близько 1600 р. український магнат,

краківський каштелян Г. Гойський. А шляхтич П.-Х. Сенюта, який 1616 р. став членом социніанської громади, заснував збір у Ляхівцях і Тихомлі.

Центром суспільно-політичної діяльності социніан Київщини став Черняхів, де збір заснував на початку XVII ст. (мабуть, до 1610 р.) С. Немирич, який пізніше був овруцьким старостою і київським підкоморієм. Крім перелічених основних осередків социніанської пропаганди, слід назвати також громади у Водирадах Луцького повіту, Бабині (поблизу Рівного), Іваничах, Полонному, Варві. Шляхтичі-социніани засновували громади не лише у власних маєтках, а й у тих містах і селах, які вони брали в оренду.

Наприкінці XVI–на початку XVII ст. виникли громади социніан у маєтках найбільшого православного магната Європи, князя К.-В. Острозького – у містах Острог, Острополь і Старокостянтинів. Князь користувався послугами аріан у своїй політичній та освітній діяльності. Після його смерті у 1608 р. згадані громади продовжували існувати.

Хоч ініціаторами переходу на нову віру були переважно шляхтичі, до социніанських громад належали також міщани низки міст – Гощі, Рафалівки, Ляховців, Берестечка, Полонного та ін. Значна кількість міщан переходила на бік социніан у зв'язку з тим, що поділяла їхні суспільно-політичні погляди. Траплялися між ними ремісники різних фахів (цирульник, кравець, ткач), а також жінки. За оцінкою український історика, етнографа і письменника О. Левицького (1848–1922), серед волинської шляхти у цей час «було так багато послідовників секти, що вони іноді заповнювали собою місцеві провінційні сейми і становили тут переважаючу партію».

Безсумнівним внеском социніан у національно-культурне життя України є їхня науково-перекладацька діяльність. Маємо на увазі, зокрема, незавершений переклад Євангелія (від Матвія, Марка і початок Євангелія від Луки), здійснений на основі польськомовного Нового Завіту С. Будного (бл. 1530–1593) і виданий В. Тяпинським не пізніше 1570 р. У 1589 р. социніанин В. Негалевський переклав Євангеліє українською книжною мовою (залишилося у рукописі). Свою спробу автор перекладу мотивував гуманістично-патріотичною метою, не приховуючи свого прагнення — переконати співвітчизників у необхідності самостійного оволодіння змістом Біблії як важливого кроку у пізнанні Бога.

У другій чверті XVII ст., особливо з кінця 30-х рр., у Речі Посполитій посилюються репресії щодо представників антикатолицьких течій. У 1626 р. юрба фанатиків розгромила збір аріан у м. Бережанах. В 1639 р. у м. Більську було страчено міщанина І. Тишкевича за відмову скласти присягу в ім'я Трійці. В 1640 р. луцький католицький єпископ А. Гембіцький та володимирський декан С. Урбанович розпочали судовий процес проти родини Чапличів за те, що вони поширюють «заборонену сеймовими і трибунальськими декретами аріанську секту», надають притулок аріанським діячам з інших міст. Процес тривав досить довго, і в 1644 р. за вироком люблінського головного трибуналу Чапличам було наказано вигнати социніан з Киселина й Березька, скасувати їхні громади і школи. Коли Ю. Чаплич не

виконав декрету, його, а також социніанських проповідників, покарано «інфамією», що означало позбавлення громадянських прав і вигнання.

Социніанські діячі змушені були виїхати з Киселина, однак киселинсько-березький збір існував і далі. Так само в Ляхівцях і Тихомлі і після декрету від 8 червня 1644 р. продовжували існувати социніанські громади. Сенюти, щоправда, були змушені заплатити значні грошові штрафи, однак социніан з своїх маєтків не вигнали. Вироки про скасування социніанських громад під загрозою високих грошових штрафів, інфамії, вигнання та позбавлення шляхетства було набагато більше. Правда, виконання вироків в умовах анархії, властивої шляхетській Речі Посполитій, затягувалося. Социніанські громади найчастіше зникали не внаслідок вироків, а внаслідок переходу до католицизму шляхтичів, які бачили, що належність до «єретичної секти» стає дедалі не вигіднішою..

Відчуваючи погіршення умов для социніанства на Правобережній Україні, київський підкоморій Ю. Немирич у 1643 р. купив землі на Лівобережжі, на берегах Ворскли та Орелі. Орендаторами в цих маєтках він настановлював социніан. Того ж року він запрошував відомого реформаційного діяча, автор багатьох полемічних і наукових праць А. Вишоватого (1608–1678) — щоб той погодився проповідувати свої погляди «скіфам та сусіднім народам». У 1658 р. у Дазьві на Волині (поблизу м. Володимира-Волинського) відбувся синод социніан – останній в Речі Посполитій.

Очевидно, синод відбувся в першій половині року, оскільки вже 20 липня 1658 р. сейм Речі Посполитої прийняв ухвалу про вигнання аріан (социніан) з краю. Черняхівський чашник Т. Іваницький, який був депутатом від шляхтичів Волинського воєводства, намагався не допустити здійснення цієї ухвали і зірвати сейм на підставі права «ліберум вето». Однак його «вето» не було взяте до уваги, як гадають, тому, що вже кілька днів перед тим социніан позбавили права участі в сеймі.

Загалом рух социніан в Україні, як і протестантів загалом, тривав недовго. Вже у другій чверті XVII ст. більшість шляхтичів відійшла від протестантизму. Політика офіційної влади Речі Посполитої, посилення репресій проти дисидентів, пропаганда єзуїтів, відсутність необхідної для Реформації соціальної бази, міцного класу бюргерів, розвинутої міської демократичної культури, врешті той факт, що цілі, що їх ставили собі шляхтичі, були значною мірою досягнуті, – все це зумовило спад протестантського руху. При цьому родини, які були колись православними, вже рідко поверталися до віри батьків, а переходили здебільшого у католицизм. У цьому сенсі протестантизм став своєрідним містком на шляху до покатоличення української шляхти [5, с. 211].

Разом з тим, протестанти вплинули на культурно-освітнє, і на власне церковне життя України. І хоча їхня шкільна, видавнича, перекладацька, полемічна практика була спричинена передусім конфесійним завданням, об'єктивно, у контексті переломової епохи, вона мала загальнокультурне

значення. Протестантизм поряд з православ'ям, католицизмом і греко-католицизмом посів своє власне місце в українській історії та культурі

Література

1. Довбищенко М. Волинська шляхта у релігійних рухах (кінець XVI–перша половина XVII ст.) / Київський національний університет ім. Т. Шевченка, Центр українознавства філософського факультету. – К.: ПП Сергійчук М. І., 2008. – 882 с.
2. Исаевич Я. Д. Преемники первопечатника / Я. Д. Исаевич. – М.: Книга, 1981. – 190 с.
3. Любащенко В. І. Історія протестантизму в Україні / В. І. Любащенко. — К.: Поліс, 1996. – [Електронний ресурс] / В. І. Любащенко. – Режим доступу: http://anabaptist.ru/obmen/hystory/ist1/files/books/book_005/0100_t.html
4. Любащенко В. І. Социніанство, Антитринітаризм / В. І. Любащенко // Енциклопедія історії України: у 10 т. – К.: Наук. думка, 2012. — Т. 9. – 944 с.
5. Ульяновський В. І. Історія церкви та релігійної думки в Україні: У 3-х кн.: Навч. посібн. / В. І. Ульяновський. – К.: Либідь, 1994. – Кн. 2. – Середина XV–кінець XVI століття. – 254 с.
6. Яковенко Н. Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII століття. Волинь і Центральна Україна: вид. 2-ге, переглянуте і виправлене / Н. Яковенко. – К.: Критика, 2008. – 472 с.

УДК 930.85:316.722

М. Ю. Новіков
/ м. Харків /

ДОПОВНЕНА РЕАЛЬНІСТЬ У ПРОСТОРІ МІСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА: КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКИЙ АСПЕКТ

Час, в який ми живемо, можна назвати техно-органічною епохою. Технологія доповненої і віртуальної реальності є важливим фактором життя в сучасному світі мистецтва. Вона скорочує реальний світ, роблячи його менше. Наша цифрова епоха дозволяє нам швидше сприймати інформацію і проявляти свої творчі здібності. Світ цифрового мистецтва пропонує нам сьогодні віртуальний досвід, який часом краще і цікавіше, ніж досвід, який ми можемо випробувати в реальному фізичному світі. Тому завдання художників і дизайнерів полягає в тому, щоб створювати об'єкти у віртуальному світі, які б залучали нашу увагу, робили наше життя в міському середовищі незвичайним і більш повноцінним.

Доповнена реальність в мистецтві повинна мати запах, звук, смак у віртуальному просторі, а так само повинна привносити доповнення до тих почуттів, які людина відчуває в реальному світі. Технології AR і VR можуть зробити прорив в сприйнятті міського простору. Саме тому дизайнери і художники інстинктивно прагнуть до всіх нововведень у цій галузі. Серед безлічі технологій, які використовує людина задля створення творів мистецтва